

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 7ης Φεβρουαρίου 2013 (*)

«Παράβαση κράτους μέλους – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων – Άρθρο 6, παράγραφος 2 – Υποβάθμιση και ρύπανση της λίμνης Κορώνειας – Προστασία – Ανεπάρκεια των μέτρων που ελήφθησαν – Οδηγία 91/271/ΕΟΚ – Επεξεργασία αστικών λυμάτων – Άρθρα 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3 – Οικισμός του Λαγκαδά – Δίκτυο αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων – “Απουσία”»

Στην υπόθεση C-517/11,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 258 ΕΚ λόγω παραβάσεως, που ασκήθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2011,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις Μ. Πατακιά και S. Petrova, καθώς και από τους Β. D. Simon και L. Banciella,

προσφεύγουσα,

κατά

Ελληνικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενης από την Ε. Σκανδάλου,

καθής,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, J. Malenovský, U. Lõhmus, M. Safjan και Α. Prechal, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: J. Mazák

γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 28ης Νοεμβρίου 2012,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία, μη λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή της υποβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών για τα οποία έχει οριστεί η ζώνη ειδικής προστασίας (στο εξής: ΖΕΠ) GR 1220009 και μη έχοντας εξασφαλίσει την ύπαρξη δικτύου αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων για τον οικισμό του Λαγκαδά, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ L 206, σ. 7), σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, και από τα άρθρα 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (ΕΕ L 135, σ. 40) αντιστοίχως.

Το νομικό πλαίσιο

Η οδηγία 92/43

- 2 Το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43 ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, καθώς και οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία οι ζώνες έχουν οριστεί, εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας.»

- 3 Το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής προβλέπει τα ακόλουθα:

«Οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από τις παραγράφους 2, 3 και 4 του άρθρου 6 της παρούσας οδηγίας αντικαθιστούν τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από την πρώτη πρόταση της παραγράφου 4 του άρθρου 4 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 2ας Απριλίου 1979, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 202),] όσον αφορά τις ζώνες που χαρακτηρίστηκαν δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 4 ή αναγνωρίστηκαν με ανάλογο τρόπο δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 4 της εν λόγω οδηγίας [...]»

Η οδηγία 2009/147/ΕΚ

- 4 Η οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ L 20, σ. 7), κατήργησε και κωδικοποίησε την οδηγία 79/409.

- 5 Το άρθρο 4 της οδηγίας 2009/147 ορίζει τα κάτωθι:

«1. Για τα είδη που αναφέρονται στο παράρτημα I προβλέπονται μέτρα ειδικής διατηρήσεως, που αφορούν τον οικοτόπό τους, για να εξασφαλισθεί η επιβίωση και η αναπαραγωγή των ειδών αυτών στη ζώνη εξαπλώσεώς τους.

Για τον σκοπό αυτό λαμβάνονται υπόψη:

- α) τα είδη που απειλούνται με εξαφάνιση·
- β) τα είδη που είναι ευπαθή σε ορισμένες μεταβολές των οικοτόπων τους·
- γ) τα είδη που θεωρούνται σπάνια διότι οι πληθυσμοί τους είναι μικροί ή η τοπική τους εξάπλωση περιορισμένη·
- δ) άλλα είδη που έχουν ανάγκη ιδιαίτερης προσοχής, λόγω ιδιοτυπίας του οικοτόπου τους.

[...]

2. Ανάλογα μέτρα υιοθετούνται από τα κράτη μέλη για τα αποδημητικά είδη που δεν μνημονεύονται στο παράρτημα I, των οποίων η έλευση είναι τακτική, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες προστασίας στη γεωγραφική θαλάσσια και χερσαία ζώνη στην οποία εφαρμόζεται η παρούσα οδηγία, όσον αφορά τις περιοχές αναπαραγωγής, αλλαγής φτερώματος και διαχειμάσεως, και τις ζώνες όπου βρίσκονται οι σταθμοί κατά μήκος των οδών αποδημίας. Για τον σκοπό αυτό τα κράτη μέλη αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην προστασία των υγροτόπων, και ιδίως όσων έχουν διεθνή σπουδαιότητα.

[...]

4. Τα κράτη μέλη υιοθετούν κατάλληλα μέτρα για να αποφεύγουν, στις ζώνες προστασίας που προβλέπονται στις παραγράφους 1 και 2, τη ρύπανση ή την υποβάθμιση των οικοτόπων, καθώς και τις επιζήμιες για τα πτηνά διαταράξεις, όταν αυτές έχουν σημαντικές συνέπειες σε σχέση με τους αντικειμενικούς στόχους του παρόντος άρθρου. Τα κράτη μέλη θα προσπαθήσουν, επίσης, να αποφύγουν τη ρύπανση ή τη φθορά των οικοτόπων και έξω από τις ζώνες προστασίας.»

6 Βάσει του άρθρου 18, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2009/147, η παραπομπή στο άρθρο 4 της καταρτηθείσας οδηγίας 79/409 νοείται ως παραπομπή στο άρθρο 4 της οδηγίας 2009/147.

7 Κατά το άρθρο 19 της οδηγίας 2009/147:

«Η παρούσα οδηγία αρχίζει να ισχύει την εικοστή ημέρα από τη δημοσίευσή της στην *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*.»

Η οδηγία 91/271

8 Το άρθρο 3 της οδηγίας 91/271 έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε όλοι οι οικισμοί να διαθέτουν δίκτυα αποχέτευσης αστικών λυμάτων:

– έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000 το αργότερο, για τους οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμό (ι.π.) άνω των 15 000

και

– ως τις 31 Δεκεμβρίου 2005 το αργότερο, για τους οικισμούς με ι.π. μεταξύ 2 000 και 15 000.

Για τα αστικά λύματα των οποίων η απόρριψη πραγματοποιείται σε ύδατα υποδοχής που θεωρούνται “ευαίσθητες ζώνες”, σύμφωνα με το άρθρο 5, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να υπάρχουν δίκτυα αποχέτευσης το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1998 για τους οικισμούς με ι.π. άνω των 10 000.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η εγκατάσταση αυτών των δικτύων δεν δικαιολογείται, είτε λόγω του ότι δεν ωφελεί το περιβάλλον είτε λόγω υπερβολικού κόστους, χρησιμοποιούνται μεμονωμένα συστήματα ή άλλα κατάλληλα συστήματα που επιτυγχάνουν το ίδιο επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος.

2. Τα περιγραφόμενα στην παράγραφο 1 αποχετευτικά δίκτυα πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Α. Οι απαιτήσεις αυτές είναι δυνατόν να τροποποιούνται με τη διαδικασία του άρθρου 18.»

9 Το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα αστικά λύματα που διοχετεύονται σε αποχετευτικά δίκτυα να υποβάλλονται, πριν από την απόρριψή τους, σε δευτεροβάθμια ή σε ισοδύναμη επεξεργασία, ως εξής:

– το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2000, για όλες τις απορρίψεις λυμάτων από οικισμούς με ι.π. άνω των 15 000,

– το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2005, για όλες τις απορρίψεις λυμάτων από οικισμούς με ι.π. μεταξύ 10 000 και 15 000,

– το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2005, για τα λύματα που αποβάλλονται σε γλυκά ύδατα και σε εκβολές ποταμών, από οικισμούς με ι.π. μεταξύ 2 000 και 10 000.

[...]

3. Οι απορρίψεις από τους περιγραφόμενους στις παραγράφους 1 και 2 σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων πρέπει να πληρούν τις απαιτήσεις του παραρτήματος I, σημείο Β. Οι απαιτήσεις αυτές είναι δυνατόν να τροποποιούνται με τη διαδικασία του άρθρου 18.»

Το ιστορικό της διαφοράς και η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

10 Η λίμνη Κορώνεια (ή λίμνη του Λαγκαδά) βρίσκεται στον νόμο Θεσσαλονίκης, κοντά στον δήμο Λαγκαδά. Το 1988 περιελήφθη μεταξύ άλλων στη ΖΕΠ GR 1220009 «λίμνες Βόλβη και Λαγκαδά και

στενά Ρεντίνας», σύμφωνα με την οδηγία 79/409. Η λίμνη αποτελεί επίσης υγρότοπο διεθνούς σημασίας δυνάμει της διεθνούς συμβάσεως του Ramsar, της 2ας Φεβρουαρίου 1971, για τη διατήρηση και την αιεφόρο εκμετάλλευση των υγροτόπων. Η ζώνη αυτή φιλοξενεί πολλά προστατευόμενα είδη πτηνών κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 79/409, καθώς και της αντίστοιχης διατάξεως της μεταγενέστερης οδηγίας 2009/147.

- 11 Κατόπιν της αποφάσεως της Επιτροπής να κινήσει, το 2003, την προ της ασκήσεως προσφυγής διαδικασία, με αντικείμενο, μεταξύ άλλων, την υποβάθμιση και την απουσία μέτρων προστασίας της λίμνης Κορώνειας, οι ελληνικές αρχές θέσπισαν, στη διάρκεια του 2004, καθεστώς προστασίας της οικείας ΖΕΠ και ενέκριναν στη συνέχεια 21 δράσεις απαραίτητες για την αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας στο πλαίσιο κατευθυντήριου σχεδίου το οποίο εκπονήθηκε από τη Νομαρχία Θεσσαλονίκης.
- 12 Μεταξύ των δράσεων αυτών καταλέγονται και οι ακόλουθες:
- «(6) Χρηματοδότηση ιδιωτικών επενδύσεων για αλατούχα απόβλητα.
- [...]
- (8) Σύνταξη μελέτης έργων κατασκευής συλλογικών αρδευτικών δικτύων και εμπλουτισμού του φρεατίου υδροφορέα λίμνης Κορώνειας.
- [...]
- (11) Έργα λιμνοδεξαμενών ωρίμανσης.
- [...]
- (17) Κατάρτιση σχεδίου διαχείρισης και ολοκληρωμένου προγράμματος παρακολούθησης του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας–Βόλβης και Μακεδονικών Τεμπών.
- (18) Επανεξέταση των περιβαλλοντικών όρων των ρυπογόνων βιομηχανιών της περιοχής του Λαγκαδά.
- [...]
- (20) Οριστικό κλείσιμο των εκτιμώμενων σε 2 200 “παράνομων” γεωτρήσεων και επανέλεγχος των αδειών γεωτρήσεων.
- (21) Περιορισμός άρδευσης σε ικανοποιητικό επίπεδο με προώθηση και χρήση αντικινήτρων, νέων τεχνολογιών και νέας πρακτικής άρδευσης.»
- 13 Η Επιτροπή, κρίνοντας ότι τα μέτρα που ελήφθησαν στην πράξη από τις ελληνικές αρχές ήταν ανεπαρκή, ζήτησε σχετικές πληροφορίες από την Ελληνική Δημοκρατία με επιστολή της 21ης Δεκεμβρίου 2007.
- 14 Δεδομένου ότι δεν ικανοποιήθηκε από την απάντηση που της δόθηκε, η Επιτροπή κίνησε, στις 26 Ιουνίου 2009, για δεύτερη φορά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία σχετικά με την υποβάθμιση και την απουσία μέτρων προστασίας της λίμνης Κορώνειας και κάλεσε την Ελληνική Δημοκρατία να υποβάλει τις παρατηρήσεις της.
- 15 Κατόπιν εξετάσεως των παρατηρήσεων που έλαβε σε απάντηση του εγγράφου οχλήσεως, η Επιτροπή απέστειλε στο εν λόγω κράτος μέλος αιτιολογημένη γνώμη στις 7 Μαΐου 2010, καλώντας το να λάβει τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί προς τη γνώμη αυτή εντός προθεσμίας δύο μηνών από της κοινοποιήσεώς της.
- 16 Η Ελληνική Δημοκρατία περιέλαβε στην από 2 Ιουλίου 2010 απάντησή της προς την αιτιολογημένη γνώμη πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με το σύνολο των μέτρων που ελήφθησαν από τις αρμόδιες αρχές για την αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας.

- 17 Εκτιμώντας ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν είχε σημειώσει πρόοδο στην εφαρμογή των απαραίτητων μέτρων, η Επιτροπή άσκησε την υπό κρίση προσφυγή στις 7 Οκτωβρίου 2011.

Επί της προσφυγής

Επί της παραβάσεως του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 18 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα για να θέσει σε εφαρμογή και τις 21 δράσεις που προέβλεπε το κατευθυντήριο σχέδιο στο οποίο αναφέρεται η σκέψη 11 της παρούσας αποφάσεως προς διασφάλιση της αποκαταστάσεως της λίμνης Κορώνειας, ειδικότερα δε τις δράσεις που αφορούσαν το κλείσιμο των παράνομων γεωτρήσεων, την άρδευση, την απόρριψη των βιομηχανικών λυμάτων και την κατάρτιση σχεδίου διαχείρισεως, καθώς και ολοκληρωμένου προγράμματος παρακολούθησεως του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας–Βόλβης και Μακεδονικών Τεμπών. Επομένως, το καθού κράτος μέλος δεν έλαβε τα απαραίτητα μέτρα για να αποτρέψει την υποβάθμιση και τη ρύπανση της λίμνης Κορώνειας, καθώς και τις επιπτώσεις τους στα είδη προτεραιότητας για τα οποία έχει οριστεί η σχετική ΖΕΠ.
- 19 Κατά την Επιτροπή, οι δράσεις υπ' αριθ. 6, 8, 11, 17, 18, 20 και 21, στις οποίες αναφέρεται ενδεικτικώς προκειμένου να καταδείξει τα κενά στην εφαρμογή του συστήματος προστασίας της ΖΕΠ, δεν έχουν υλοποιηθεί. Συγκεκριμένα:
- δεν τερματίστηκε η λειτουργία όλων των παράνομων γεωτρήσεων (δράση 20), με συνέπεια να εξακολουθεί να επηρεάζεται σημαντικά μεγάλος αριθμός από τα είδη πτηνών που διαβιούν στη ΖΕΠ·
  - τα μέτρα που ελήφθησαν για τον περιορισμό σε ικανοποιητικό επίπεδο της αρδεύσεως παραμένουν ανεπαρκή (δράση 21)·
  - η μελέτη έργων κατασκευής συλλογικών αρδευτικών δικτύων και εμπλουτισμού του φρεατίου υδροφορέα της λίμνης Κορώνειας (δράση 8) δεν εγκρίθηκε·
  - ουδέν μέτρο ελήφθη προκειμένου να χρηματοδοτηθούν ιδιωτικές επενδύσεις για την αντιμετώπιση της ρυπάνσεως από αλατούχα απόβλητα (δράση 6), παράλειψη την οποία οι ελληνικές αρχές αποδίδουν στην έλλειψη ενδιαφέροντος από τις επιχειρήσεις που παράγουν τέτοια απόβλητα·
  - το έργο κατασκευής λιμνοδεξαμενών ωριμάνσεως δεν έχει ακόμη ξεκινήσει (δράση 11)·
  - η επανεξέταση των περιβαλλοντικών όρων των ρυπογόνων βιομηχανιών της περιοχής του Λαγκαδά δεν ολοκληρώθηκε (δράση 18). Συγκεκριμένα, τέσσερις βιομηχανικές μονάδες, σε σχέση με τις οποίες δεν πραγματοποιήθηκε επανεξέταση των περιβαλλοντικών όρων, συνεχίζουν να λειτουργούν παράνομα παρά την έκδοση αποφάσεως για κλείσιμό τους·
  - το σχέδιο διαχείρισεως και το ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρακολούθησεως του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας–Βόλβης και Μακεδονικών Τεμπών δεν έχει ακόμη εγκριθεί από τις αρμόδιες αρχές (δράση 17).
- 20 Επιπροσθέτως, ορισμένοι γεωργοί της περιοχής, επωφελούμενοι από την ξήρανση της λίμνης, κατέλαβαν εδάφη συνολικής επιφάνειας περίπου 10 km², τα οποία κατά το παρελθόν αποτελούσαν μέρος της.
- 21 Η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι η Επιτροπή, εστιάζοντας σε εκείνες τις δράσεις του κατευθυντήριου σχεδίου που δεν υλοποιήθηκαν, παραβλέπει το γεγονός ότι τα μέτρα τα οποία έχουν ληφθεί μέχρι τούδε κατέστησαν δυνατή την αναστροφή της πορείας της υποβαθμίσεως της λίμνης Κορώνειας.

- 22 Το εν λόγω κράτος μέλος παρατηρεί, πρώτον, ότι από τις 1 440 γεωτρήσεις, οι 44 έχουν κλείσει και περίπου 400 ακόμη αναμένεται να τεθούν εκτός λειτουργίας μετά την υλοποίηση των έργων που προβλέπονται στο πλαίσιο της δράσεως 8. Ωστόσο, η ακριβής ημερομηνία είναι αδύνατο να προσδιοριστεί, λόγω της αναστολής της χρηματοδότησεως των έργων που σχετίζονται με τις γεωτρήσεις (δράση 20).
- 23 Δεύτερον, προς βελτίωση του υδατικού ισοζυγίου, η Ελληνική Δημοκρατία προτίθεται να διαμορφώσει ένα δεσμευτικό πλαίσιο για την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων. Όσον αφορά τον περιορισμό της αρδεύσεως (δράση 21), έχουν ήδη ληφθεί μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση. Αφ' ης στιγμής περατωθεί η διαδικασία αδειοδότησεως για τις υφιστάμενες γεωτρήσεις και τεθεί σε λειτουργία το σύστημα ελέγχου της χρήσεως του αντλούμενου νερού, τόσο με την εγκατάσταση υδρομέτρων και την παρακολούθηση της λειτουργίας του αρδευτικού δικτύου όσο και με την εφαρμογή του κώδικα ορθής γεωργικής πρακτικής, θα μπορεί να εκτιμηθεί και οποιαδήποτε άλλη δυνατότητα μείωσης των απολήψεων ύδατος.
- 24 Τρίτον, τα έργα κατασκευής συλλογικών αρδευτικών δικτύων και εμπλουτισμού του φρεατίου υδροφορέα της λίμνης Κορώνειας (δράση 8), σε σχέση με τα οποία εκδόθηκε στις 16 Φεβρουαρίου 2011 απόφαση εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων, παρέχουν στους γεωργούς τη δυνατότητα χρήσεως συλλογικών δικτύων που θα επιφέρουν βελτίωση της παρούσας καταστάσεως. Η λειτουργία τους θα καλύψει τις αρδευτικές ανάγκες της περιοχής, συμβάλλοντας παράλληλα στο σφράγισμα σημαντικού αριθμού γεωτρήσεων.
- 25 Τέταρτον, η δράση 18 έχει περαιωθεί, δεδομένου ότι 19 από τις 28 εξαιρετικά υδροβόρες επιχειρήσεις της περιοχής αυτής έχουν παύσει τις δραστηριότητές τους, ενώ οι υπόλοιπες 9 λειτουργούν νομίμως βάσει αναθεωρημένων περιβαλλοντικών όρων.
- 26 Πέμπτον, όσον αφορά τη δράση 6, ουδεμία επιχείρηση εκδήλωσε ενδιαφέρον να υπαχθεί στον επενδυτικό νόμο. Μολαταύτα, οι αρμόδιοι φορείς για την επανεξέταση των περιβαλλοντικών όρων των επιχειρήσεων της περιοχής ανέλαβαν την υλοποίηση της συγκεκριμένης δράσεως, με αποτέλεσμα, σήμερα, οι εννέα επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή να λειτουργούν υπό εγκεκριμένους περιβαλλοντικούς όρους. Κατά συνέπεια, η αιτίαση αυτή έχει καταστεί άνευ αντικειμένου.
- 27 Έκτον, οι λιμνοδεξαμενές ωριμάνσεως (δράση 11) δεν έχουν κατασκευαστεί διότι οι σχετικοί διαγωνισμοί κηρύχθηκαν άγονοι.
- 28 Έβδομον, το πενταετές σχέδιο διαχειρίσεως του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας–Βόλβης, καθώς και (δράση 17) ο κανονισμός διοικήσεως και λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής έχουν υποβληθεί από τον φορέα διαχειρίσεως των λιμνών στην αρμόδια αρχή προς έλεγχο και έγκριση. Το δε ολοκληρωμένο πρόγραμμα παρακολουθήσεως του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας–Βόλβης και της κοιλάδας Μακεδονικών Τεμπών εξελίσσεται κανονικά. Σύμφωνα με τα πορίσματα του προγράμματος παρακολουθήσεως της ορνιθοπανίδας, από το τέλος του 2009 και μέχρι σήμερα, η υδρολογική κατάσταση της λίμνης έχει βελτιωθεί σημαντικά χάρη στα έργα βελτιώσεως των υδραυλικών χαρακτηριστικών των λιμνών και στην αμφίδρομη λειτουργία μιας ενωτικής τάφρου. Η ενίοτε ιδιαιτέρως εκτεταμένη παρουσία νερού, με μεγάλο μάλιστα βάθος, στη λίμνη έχει ευνοήσει την εγκατάσταση μόνιμων και μεταναστευτικών ειδών. Σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, το 2010 και το 2011 παρατηρήθηκαν περισσότερα είδη αναφοράς.
- 29 Κατά την άποψη της Ελληνικής Δημοκρατίας, τα μέτρα που ήδη ελήφθησαν εξασφαλίζουν, ή εν πάση περιπτώσει έχουν ως σκοπό να εξασφαλίσουν, την επαρκή προστασία τόσο των οικοτόπων όσο και των οικοτόπων ειδών. Τα βασικά στοιχεία τα οποία αποδεικνύουν ότι δεν υφίσταται παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43 και του άρθρου 7 της ίδιας οδηγίας είναι τα εξής:
- η βελτίωση των φυσικοχημικών δεικτών ποιοτικής καταστάσεως των υδάτων της λίμνης, η οποία οφείλεται κυρίως στον περιορισμό των βιομηχανικών ρύπων·
  - η βελτίωση των υδρομορφολογικών χαρακτηριστικών της λίμνης·

- η εμφάνιση θετικής τάσης στη δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού των εκεί προστατευόμενων ειδών.
- 30 Η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει, εξάλλου, ότι τα αναγκαία μέτρα για την περιβαλλοντική αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας έχουν ως επί το πλείστον ήδη ληφθεί. Το γεγονός ότι το «κατευθυντήριο σχέδιο» για την περιβαλλοντική αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας είναι ακόμη υπό εκτέλεση συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι, ανεξαρτήτως της επιτευχθείσας αναστροφής της μέχρι πρότινος κυρίαρχης τάσης υποβαθμίσεως της λίμνης, η Ελληνική Δημοκρατία εξακολουθεί να λαμβάνει όλα τα προγραμματισμένα μέτρα προκειμένου να καταστήσει ακόμη προσφορότερες τις συνθήκες διατηρήσεως και αναβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών.
- 31 Όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι ορισμένοι γεωργοί έχουν επωφεληθεί από την ξήρανση της λίμνης για να καταλάβουν γαίες οι οποίες κατά το παρελθόν αποτελούσαν τμήμα της, το καθού κράτος μέλος υπογραμμίζει ότι οι σχετικές εκτάσεις, περιμετρικά της λίμνης, καλύπτουν έκταση μόλις 13 περίπου εκταρίων και όχι 10 km², όπως διατείνεται η Επιτροπή.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

- 32 Τονίζεται κατ' αρχάς ότι, όσον αφορά τις ζώνες που χαρακτηρίζονται ως ΖΕΠ, το άρθρο 7 της οδηγίας 92/43 προβλέπει ότι οι απορρέουσες από το άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 79/409 υποχρεώσεις αντικαθίστανται, βασικά, από τις υποχρεώσεις τις οποίες επιβάλλει το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, τούτο δε από την ημερομηνία ενάρξεως της εφαρμογής της οδηγίας αυτής ή από την ημερομηνία του χαρακτηρισμού της οικείας ζώνης ως ΖΕΠ δυνάμει της οδηγίας 79/409, εφόσον αυτή είναι μεταγενέστερη (βλ. αποφάσεις της 13ης Ιουνίου 2002, C-117/00, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, Συλλογή 2002, σ. I-5335, σκέψη 25, της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, C-388/05, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2007, σ. I-7555, σκέψη 24, καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2007, C-186/06, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλογή 2007, σ. I-12093, σκέψη 28).
- 33 Η ζώνη GR 1220009 «λίμνες Βόλβη και Λαγκαδά και στενά Ρεντίνας» χαρακτηρίστηκε ως ΖΕΠ το 1988. Επομένως, εν προκειμένω, το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43 έχει εφαρμογή επί της εν λόγω ζώνης από την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος της οδηγίας 92/43.
- 34 Πρέπει να υπομνηστεί, συναφώς, ότι το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, όπως και το άρθρο 4, παράγραφος 4, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 79/409, υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να αποτρέπεται, εντός των ζωνών που έχουν χαρακτηριστεί ως ΖΕΠ σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, η φθορά των οικοτόπων και οι διαταράξεις που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τα είδη για τα οποία ορίστηκαν οι ΖΕΠ (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας, σκέψη 26).
- 35 Πάντως διαπιστώνεται, αφενός, ότι η ΖΕΠ GR 1220009 «λίμνες Βόλβη και Λαγκαδά και στενά Ρεντίνας» συνιστά πολύ σημαντική ζώνη για την τροφοδοσία, τη φωλεοποίηση, την αναπαραγωγή, τη διαχείμαση και την ανάπαυση πολλών ειδών που περιλαμβάνονται στο παράρτημα I της οδηγίας 2009/147, καθώς και πολλών αποδημητικών ειδών. Αυτή η ΖΕΠ δέχεται τακτικά χιλιάδες υδρόβια πτηνά, που ανήκουν, μεταξύ άλλων, στα είδη *Pelecanus crispus*, *Phalacrocorax pygmeus*, *Podiceps cristatus*, *Aythya ferina* και *Aythya fuligula*.
- 36 Αφετέρου, κατά τη διάρκεια των 40 τελευταίων ετών, μειώθηκε σημαντικά το ύψος του νερού και η επιφάνεια της λίμνης Κορώνειας. Το 1970 η επιφάνεια της λίμνης ήταν περίπου 52 km² και το 1995 ήταν 44 km². Κατά την ίδια περίοδο, ο όγκος του νερού μειώθηκε κατά 40 %. Παράλληλα, το οικοσύστημα της λίμνης επλήγη σημαντικά.
- 37 Επίσης, οι ελληνικές αρχές έκριναν αναγκαίες για την αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας, μεταξύ άλλων, τις δράσεις που υπενθυμίστηκαν με τη σκέψη 12 της παρούσας αποφάσεως, χωρίς εν συνεχεία να αμφισβητήσουν την αναγκαιότητά τους.
- 38 Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, ημερομηνία βάσει της οποίας πρέπει να εκτιμηθεί η ύπαρξη της προβαλλόμενης παραβάσεως (βλ., ιδίως, απόφαση της 14ης Οκτωβρίου 2010, C-535/07, Επιτροπή κατά Αυστρίας,

Συλλογή 2010, σ. I-9483, σκέψη 22), οι δράσεις 8, 11 και 21 δεν είχαν ολοκληρωθεί. Όσον αφορά τη δράση 17, από την απάντηση της Ελληνικής Δημοκρατίας συνάγεται ότι το σχέδιο διαχείρισης του εθνικού πάρκου των λιμνών Κορώνειας-Βόλβης ναι μεν καταρτίστηκε από τον οργανισμό διαχείρισης των λιμνών αυτών, αλλά δεν έχει εγκριθεί ακόμη από την αρμόδια αρχή. Ως προς τη δράση 18, ακόμη και αν υποθεθεί ότι ολοκληρώθηκε, όπως υποστηρίζει η Ελληνική Δημοκρατία, πρέπει να επισημανθεί ότι το εν λόγω κράτος μέλος δεν αντικρούει τον ισχυρισμό της Επιτροπής ότι η δράση αυτή δεν είχε περαιωθεί κατά τη λήξη της προθεσμίας που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη. Όσον αφορά τη δράση 20, χωρίς να χρειάζεται να προσδιορισθεί ο αριθμός τους, δεν αμφισβητείται ότι κατά τη λήξη της ως άνω προθεσμίας δεν είχαν κλείσει όλες οι γεωτρήσεις οι οποίες έπρεπε, κατά την Ελληνική Δημοκρατία, να σφραγιστούν. Εξάλλου, η Ελληνική Δημοκρατία αναγνωρίζει ότι κάποιοι γεωργοί, επωφελούμενοι από την ξήρανση της λίμνης, κατέλαβαν 13 εκτάρια που αποτελούσαν άλλοτε τμήμα της.

- 39 Κατόπιν των προεκτεθέντων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα προς αποτροπή της υποβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών για τα οποία έχει οριστεί η επίμαχη ΖΕΠ, παραβαίνοντας έτσι τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας.
- 40 Η διαπίστωση αυτή δεν αναιρείται από το στοιχείο το οποίο επικαλείται η Ελληνική Δημοκρατία, ήτοι ότι τα μέτρα που ήδη ελήφθησαν είχαν, τουλάχιστον από το 2008 και το αργότερο κατά τον χρόνο της απαντήσεως προς την αιτιολογημένη γνώμη, συμβάλει στην αύξηση του πληθυσμού των προστατευόμενων ειδών της λίμνης Κορώνειας και, από το 2009, είχαν επιφέρει σημαντική βελτίωση στην υδρολογική κατάσταση της λίμνης αυτής, καθώς και αύξηση του αριθμού των ειδών αναφοράς εντός της οικείας ΖΕΠ.
- 41 Πράγματι, υπογραμμίζεται συναφώς ότι, εν πάση περιπτώσει, από την έκθεση για την εφαρμογή του σχεδίου «Αποκατάσταση της λίμνης Κορώνειας, Νότια Θεσσαλονίκη», το οποίο εκπονήθηκε από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές τον Αύγουστο του 2010, προκύπτει ότι τα έτη 2010 και 2011 ήταν τα πιο σημαντικά και τα πλέον καθοριστικά για την υλοποίηση των σχεδίων της που αφορούσαν την επιβεβλημένη αποκατάσταση της λίμνης αυτής.
- 42 Έτσι, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, και η ίδια η Ελληνική Δημοκρατία εκτιμούσε ότι τα αναγκαία μέτρα για τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 αυτής, δεν είχαν ακόμη ληφθεί. Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία παρείχε το εν λόγω κράτος μέλος, κατά την περίοδο 2008-2011, ο πληθυσμός 11 εκ των 98 προστατευόμενων ειδών που απαντούν στη συγκεκριμένη ΖΕΠ μειώθηκε, ο πληθυσμός 32 ειδών αυξήθηκε, ενώ ο πληθυσμός 55 άλλων ειδών παρουσίασε διακυμάνσεις από έτος σε έτος. Τα στοιχεία αυτά δεν είναι, εν πάση περιπτώσει, ικανά να στηρίζουν το συμπέρασμα ότι υπάρχει σαφώς θετική τάση στη δημογραφική εξέλιξη των πληθυσμών των εν λόγω ειδών.
- 43 Ως προς τον ισχυρισμό ότι, από το 2009, η υδρολογική κατάσταση της λίμνης Κορώνειας έχει βελτιωθεί σημαντικά και ο αριθμός των ειδών αναφοράς αυξήθηκε, ακόμη και αν υποθεθεί ότι είναι βάσιμος, δεν αρκεί εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των διαπιστώσεων που έγιναν στις σκέψεις 41 και 42 της παρούσας αποφάσεως, για να αποδείξει ότι η κατάσταση διατηρήσεως της επίμαχης ΖΕΠ ήταν, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, σύμφωνη με τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43.
- 44 Επομένως, η αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της ίδιας οδηγίας, πρέπει να γίνει δεκτή.

Επί της παραβάσεως των άρθρων 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271

Επιχειρήματα των διαδίκων

- 45 Η Επιτροπή εκτιμά ότι η Ελληνική Δημοκρατία, μη έχοντας εξασφαλίσει την ύπαρξη δικτύου αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων για τον οικισμό του Λαγκαδά, ο οποίος έχει ι.π. 7 215, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας 91/271. Συγκεκριμένα,

κατά τον κρίσιμο χρόνο είχε κατασκευαστεί μέρος μόνον του δικτύου αποχετεύσεως αστικών λυμάτων, ενώ δεν υπήρχε δίκτυο δευτεροβάθμιας επεξεργασίας των λυμάτων αυτών.

46 Η Ελληνική Δημοκρατία ισχυρίζεται ότι η εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων Λαγκαδά ολοκληρώθηκε και τέθηκε σε λειτουργία στις 11 Οκτωβρίου 2011, καλύπτοντας το 58 % των αστικών λυμάτων των οικισμών του Λαγκαδά και της Χρυσουγής. Από την ίδια εγκατάσταση αναμένεται να εξυπηρετείται σύντομα το σύνολο του πληθυσμού της πόλης του Λαγκαδά και της δημοτικής ενότητας Χρυσουγής, χάρη στην περάτωση του έργου που αφορά χωριστό αποχετευτικό δίκτυο.

47 Στο υπόμνημα απαντήσεως, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, εν πάση περιπτώσει, το 42 % των λυμάτων δεν συλλέγεται και επομένως απορρίπτεται απευθείας στη λίμνη, προκαλώντας έτσι τη σημαντική υποβάθμιση του περιβάλλοντος μιας λίμνης η οποία είναι ήδη από πλείονες απόψεις επιβαρημένη και χρήζει αποκαταστάσεως.

48 Στο υπόμνημα ανταπαντήσεως, η Ελληνική Δημοκρατία υποστηρίζει ότι η καθυστέρηση στην ολοκλήρωση του χωριστού αποχετευτικού δικτύου δεν συνιστά παράβαση των άρθρων 3 και 4 της οδηγίας 91/271 από τη στιγμή που λειτουργεί η εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων, καθόσον το υπόλοιπο 42 % των λυμάτων δεν απορρίπτεται χωρίς επεξεργασία στη λίμνη, αλλά καταλήγει αρχικώς σε σηπτικούς βόθρους, από όπου συλλέγεται και μεταφέρεται προκειμένου να υποστεί επεξεργασία στην εγκατάσταση του Λαγκαδά.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

49 Υπογραμμίζεται ότι η Ελληνική Δημοκρατία δεν αμφισβητεί ότι το σύστημα αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων έπρεπε να υλοποιηθεί προκειμένου το καθού κράτος μέλος να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τα άρθρα 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271.

50 Όπως όμως αναγνωρίζει το εν λόγω κράτος μέλος, κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, το σύστημα αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων του Λαγκαδά δεν είχε ακόμη περατωθεί.

51 Συνεπώς, χωρίς να απαιτείται να εξεταστούν τα μέτρα που έλαβε η Ελληνική Δημοκρατία μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η αιτίαση περί παραβάσεως των άρθρων 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271 είναι βάσιμη.

52 Υπό το πρίσμα του συνόλου των προεκτεθέντων σκέψεων, η προσφυγή της Επιτροπής πρέπει να γίνει δεκτή.

53 Κατά συνέπεια, διαπιστώνεται ότι η Ελληνική Δημοκρατία, μη λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή της υποβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών για τα οποία έχει οριστεί η ΖΕΠ GR 1220009 και μη έχοντας εξασφαλίσει την ύπαρξη δικτύου αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων για τον οικισμό του Λαγκαδά, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, και από τα άρθρα 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271 αντιστοίχως.

Επί των δικαστικών εξόδων

54 Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε να καταδικαστεί η Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα και η τελευταία αυτή ηττήθηκε, το εν λόγω κράτος μέλος πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Η Ελληνική Δημοκρατία, μη λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή της υποβαθμίσεως των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών για τα οποία έχει οριστεί

η ζώνη ειδικής προστασίας GR 1220009 και μη έχοντας εξασφαλίσει την ύπαρξη δικτύου αποχετεύσεως και επεξεργασίας αστικών λυμάτων για τον οικισμό του Λαγκαδά, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, σε συνδυασμό με το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, και από τα άρθρα 3 και 4, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, αντιστοίχως.

2) **Καταδικάζει την Ελληνική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.**

(υπογραφές)

---

* Γλώσσα διαδικασίας: η ελληνική.